

na volby osob za první řádné členy povolanych. Již k volbě první třetiny řádných členů, kterouž volbu vykonalo valné shromáždění České akademie jako návrhací volbu pro Nejvyšší schválení, byly vyžádány pečlivě odůvodněné návrhy mnohých v českém světě výrobním a obchodním vynikajících osobností. Další volby už se daly výlučně od těchto členů, resp. těch, kteří zase jimi byli zvoleni, za všech ochran objektivnosti. Vždy musily návrhy býti odůvodňovány a rozhodné slovo popřáno žalcům téhož oboru, jemuž navržený náležel, nebo oborů věcně nejblížešich. Všecky volby daly se lístky, tedy hlasováním tajným, aby nebylo žádného nátlaku, který každé veřejné hlasování volební i v užším kruhu způsobuje. Ze přes to mohou vzejít a už vzcházejí jisté nespokojenosti — proč ten ano a onen ne — jest pochopitelno. Ale bylo při volbě řádných členů dbáti nejen toho, má-li kandidát ve svém oboru opravdu tu vynikající odbornost, které požaduje čl. VI., nýbrž mŕže-li také podle jeho poměrů a jiných zaměstnání od něho se očekávati a na něm žádati, že se práci ústavu zúčastní, neboť konceptních sil, které by referáty a pod. pro členy pracovaly, ústav míti nebude, jinak by mu nestačily prostředky jeho k účelům stanovami předepsaným. Bylo proto právě ve stanovách učiněno opatření, že kvalifikace členů řádných a dopisujících je stejná, takže zvolení členem dopisujícím nemŕže pro nikoho býti výrazem menší vážnosti. I místní rozdělení členů řádných řídilo se zřetelem na možnost pravidelné účasti při pracích ústavu. Proto na př. připadly na Moravu ze 40 členů řádných jen 3 (Bubela, Seifert, Životský), ač panoval vřelý zájem zabezpečiti zastoupení vynikajících osobností národohospodářského světa moravského. To vše musí pak volbami dopisujících členů se vyrovnati. Bylo ostatně 10 míst řádných členů ponecháno neobsazených, aby se při ustavení odborů mohlo, čeho třeba, doplniti.

Bylo řečeno, že povstává takto ústav ve svém způsobu dosud jediný. On vyrostl však ze zvláštních potřeb našich českých, proto má úkol i ústrojí úplně svérázné. Bude to ústav na jakémkoliv proudu veřejného mínění nezávislý, který ničeho nemusí dbáti než svého důležitého poslání. A nejlepším zpečetěním správného neb pochybného výběru sil budou výsledky.

Morava národohospodářská.

(»Moravská čítanka«, Telč 1907.)

»Těžisté otázky české jest nyní na Moravě« — »V Moravě se rozho-
duje otázka česká«. Takové a podobné výroky bylo slýchati v posledních

dobách častěji. Jsou ovšem pravdivy, i když se jimi nechce vyjádřiti více, než že česká Morava rychle dohání na roli politické i v zařízeních osvětových, v čem nepřízní poměrů zůstávala pozadu za českým živlem v království. Jsou však pravdivy i ještě v jiném smysle, jež dobře chápou národní odpůrci naši v zemích českých i jinde. Málo více než dvě desetiletí jest tomu, co věrohodná zpráva vypravovala výrok jistého předního státníka rakouského, že on Moravy počestiti nedá. Ten výrok neprýštil jen z nevědomosti, která se dá klamati povrchným zdáním, čerpaným ze zevních známek poměrů, jež dávají Moravě v tak mnohém směru ještě nátěr německý. Znamenal spíše zásadu vládní, po dlouhé časy na Moravě zachovávanou, na té Moravě, jejíž tři čtvrtě obyvatelstva jsou národně české, takže ona jest co do početních poměrů nejčestější zemí rakouskou. A výrok o zábraně počestění Moravy patrně neměl smyslu jiného, než ten, že vláda se přičiní, aby převládající na Moravě národnost nenabyla ve zřízeních veřejných a v prostředcích kulturních ani té platnosti, k jaké dospěla v Čechách. V platnosti měly zůstatí všechny umělé prostředky, kterými se udržovala nadvláda německá na sněmu, v úřednictvu, v zájmových zastoupeních, kterými se zdržoval všemožně rozvoj kulturních prostředků na Moravě. Umělá nadvláda protičeská na sněmě nyní již vzala za své, ale vládní tradice ještě dávno nepominula úplně — jen proud národního života sám prolamoval a podlamoval hráze, které proti němu byly udržovány. Kus po kuse domohl se národní živel český většiny v řadě měst, jež měla v pravdě jen nátěr německý; z počínu obcí a národní svépomocí spolčovací doplnila se síť českého školství středního i odborného. Došlo i na zřízení první vysoké školy české na Moravě, vysoké školy technické. Ale úporný, křečovitý odpor, se kterým se postavilo všecko německo rakouské proti požadavku druhé české university, která nemůže jinde býti zřízena než na Moravě, prozrazuje více než mohou pověděti celé knihy. A no, řeší se na Moravě otázka česká. Každý nový úspěch českonárodní v oboru kulturním, politickém i hospodářském na Moravě znamená nový stupeň k cíli stejně důležitému pro budoucnost celého národa českého jako pro budoucnost Rakouska. Onoť v sousedství mocné říše německé, vždy dobývačné a nyní po světovládném hospodářském předáctví bažící, může si zachovati důvod i záruky samostatného bytí, jen když konečně přilne k ideálu, který mu vytkl velký Moravan Palacký, když se uprostřed velkoněmeckého hnutí r. 1848 opřel konání voleb v Rakousku pro frankfurtský parlament. A ten ideál jest, aby Rakousko bylo štítem a ochranou existence i rozvoje všem národům v něm sloučeným. Silný, ani hrubou mocí bezohledných a násilných utlačovatelů

nezdolatelny národ slovanský v sousedství říše rozpínavé, s níž část obyvatelstva rakouského je stejné národnosti, znamená mocnou překážku pro snahy, které ve zjevném velkoněmeckém hnutí v Rakousku od roku 1870 pořád nepokrytěji se hlásí a s nimiž mnozí, třeba se s nimi zjevně nestotožňovali, aspoň počítají. Právě pak tyto skutečnosti dávají nejhlubší smysl heslu, že se na Moravě řeší otázka česká. Přivést k plné síle dosažitelného rozvoje český lid na Moravě a ovšem též v českoslovanské části Slezska — znamená konec politiky, jež žila z tradic státníků, kteří chtěli z Rakouska mít stát německý s vedoucím postavením v říši německé. Když se brzo po porážce rakouské u Hradce Králové utvořila nová říše německá pod císaři z rodu hohenzollernského, tu sice plány o německém Rakousku v čele říše německé se zvrátily v niveč, ale zatím bylo se vládní mocí tolik učinilo pro posilu německví v Rakousku, že podnes mohou z toho vydatně těžiti všickni, kteří se snú o německém Rakousku nechtějí vzdáti, nechtějí tedy obětovati starou vládní tradici a dovoliti, aby se vládlo Rakousku opravdu rakousky, to jest v duchu ideálu Palackého. Český vývoj národní mařil tu neblahou tradici krok za krokem, nejprve a nejvydatněji v království díky oporám, jež poskytovalo soustředění nejlepších sil národa v Praze. Teprve nověji čelí jim vydatněji též Morava. Proto se zde soustřeďuje dnes také měrou nejvyšší odpor proti všemu, co vadí tužbám vědomého i bezděčného pruského vlastenectví v Rakousku.

Uměle ustrojené soustavy volebního práva neodolají mocným časovým proudům, na záměry vládní nestačí vždy vládní prostředky — bezpečněji než umělé pomůcky politické a správní působí hmotné zdroje hospodářské síly. Otázka česká v Čechách i na Moravě bude teprv rozřešena, když i ve směru právě řečeném budeme si moci dáti odpověď uspokojivou.

Všimněme si tedy Moravy národohospodářské.

Nebudeme vypisovati věci známé, jak jest bohata na půdy úrodné, jak hojně jsou a kde jsou její poklady nerostné, jak od staletí v městech jejích kvetla řemesla a obchod, jak také ona náleží mezi ty země rakouské, kde nejprve se uchytily novověké převraty v technických prostředcích výrobních a dopravních. Také nebudeme sledovati, kde která odvětví výrobní na Moravě dnes kvetou. Obmezme se na jisté skutečnosti rázu povšechnějšího a na úvahy z nich plynoucí.

Ze všech tří zemí koruny české Morava zachovala dosud nejvíce ráz země rolnické, ačkoliv ani ona již více nepatří mezi rolnické země v tom smyslu, v jakém se tento pojem vyjadřuje statisticky. Již totiž ani na Moravě není více plná polovice obyvatelstva živa zemědělstvím. Dle sčítání z r. 1900 bylo z každého tisíce obyvatelů moravských průměrem jen 461

lidí činných v zemědělství a příslušníků jejich, v Čechách ale už jen 357, ve Slezsku pak pouze 351 — v celku země předlitavských průměrem ještě 524 a v Uhrách 684. Kdežto pak ve Slezsku a v Čechách žije úhrnem větší počet lidí z průmyslu než ze zemědělství, není tomu posud tak na Moravě. Na 1000 přítomných obyvatelů při sčítání z r. 1900 připadalo v průmyslu činných a jejich příslušníků na Moravě průměrem 340, v Čechách 419, ve Slezsku 460. Jenom na ty, kteří jsou živi zaměstnáním obchodním a dopravním, vypadá na Moravě větší poměrný podíl obyvatelstva než ve Slezsku, totiž na každých 1000 obyvatelů na Moravě průměrem 84, ve Slezsku jen 75, za to v Čechách 107. I pokud rozdělení obyvatelstva dle velikosti obcí, v nichž bydlí, jest výrazem většího neb menšího stupně zemědělskosti, jeví Morava rozhodněji znak rolnického rázu než obě ostatní země. Neboť žije na Moravě z každého 1000 obyvatelů jejich ještě 624 v obcích majících méně než 2000 obyvatel, v Čechách 592 a ve Slezsku už pouze 463.

A Morava má také poměrně více držitelů půdy, neboť vypadá v Moravě na 1000 obyvatelů 223 případů držby pozemkové,*) v Čechách jen 138, ve Slezsku 107, tedy na Moravě více než dvakrát tolik jako ve Slezsku. To ovšem se nevysvětluje jedině větším stupněm průmyslnosti, nemohl by z té příčiny jedině býti rozdíl tak příkrý, tím spíše, anať na Moravě je spolu poměrná lidnatost menší (průměrem 110 obyvatelů na 1 čtv. kilometr proti 122 v Čechách a 132 ve Slezsku). Vysvětluje se ta věc také rozdělením držby pozemkové. Příkladů na Moravě na jeden případ držby průměrem 4·1 ha půdy vůbec (vzdělané 4·9 ha), kdežto v Čechách 6·0 ha (vzdělané 7·5 ha), ve Slezsku 7·1 ha (vzdělané 8·7 ha). Tento stav zračí se také v poměru, v jakém jsou k sobě čísla o jednotlivých hlavních rozdílech pozemkové držby. V Moravě připadá skoro polovice (49·6 proc.) všech případů držby pozemkové na majetek půl ha nepřesahující (v Čechách 42·9, ve Slezsku 35 proc.); o něco více než třetina případů (36·2) vypadá na držbu mezi půl ha až 5 ha (v Čechách 38, ve Slezsku 43·4 proc.); za to jen 13·8 proc. na případy držby pozemkové mezi 5 až 50 ha (v Čechách 18·5, ve Slezsku 20·7 proc.). Ovšem na držbu této posléz řečené třídy připadá i na Moravě skoro stejně jako v Čechách bezmála polovice všeliké plochy, přesně 46·8 proc., v Čechách pak 46·3, ve Slezsku jen 41·2 proc., kdežto na vlastní velké statky (o více než 200 ha) na Moravě méně než v Čechách i než ve

*) Jest řeč toliko o případech držby pozemkové a nikoliv o počtu držitelů, neboť statistika držby pozemkové zjišťuje se podle obcí a jen částečně se při tom i početně vystihnou případy, kde témuž držitelů v různých obcích téhož okresu neb v různých okresích pozemky patří.

Slezsku; připadát na ně z veškeré půdy na Moravě 32 proc., v Čechách 34·8 proc. a ve Slezsku 39·9. Rozdělení držby pozemkové jest tedy na Moravě poměrně příznivo a mezi držiteli půdy plná polovice (50·8 proc.) provozuje zemědělství jako povolání — v Čechách i ve Slezsku jen málo přes 35 proc.; domkářů jest mezi držiteli pozemků na Moravě necelé 31 proc., zbývajících 18 proc. připadá na takové, kteří mají hlavní povolání jiné, kdežto v Čechách činí domkáři skoro 38 proc. a ostatní držitelé půdy přes 27, ve Slezsku domkáři přes 40 a ostatní nezcela 24 proc.

Ačkoliv — jak jsme viděli — průmyslový ráz, pokud znak jeho hledáme v poměrném čísle lidí živících se zemědělstvím nebo průmyslem, v Čechách a zvláště ve Slezsku je zjevnější, přece, když přihlédneme ke skladbě obyvatelstva průmyslového, poznáme, že v početně obmezenějším kruhu průmyslového obyvatelstva poměrné zastoupení velikostních skupin závodů průmyslových v Čechách a na Moravě se mnoho neodchyluje, ano, že poměrné zastoupení největších závodů průmyslových jest právě na Moravě větší. Podle sčítání živností z června 1902 bylo z každého 1000 hlavních závodů živnostenských (malých, středních i velikých) takových, ve kterých je zaměstnáno osob:

	jediná	2—5	6—10	11—20	21—100	101—300	přes 300
v Čechách	403	496	42	17	18	4·4	1·7
na Moravě	391	495	42	16	16	4	2
ve Slezsku	363	507	57	20	25	6·1	3·8

Počítáme-li prvé dvě skupiny mezi živnosti malé, další tři mezi střední a poslední dvě za veliké, můžeme ten obraz zkrátiti tak, že v každém tisíci samostatných závodů živnostensko-průmyslových připadá (v čas sčítání činných) na

	malé	střední	veliké
v Čechách	899	77	6·1
na Moravě	886	74	6·0
ve Slezsku	870	102	9·9
kdežto v celém Předlitavsku	886	81	4·8

Z každého pak tisíce lidí v závodech těch zaměstnaných (i zaměstnatele v to čítajíc) připadá na lidi zaměstnané v závodech

	malých	středních	velikých
v Čechách	355	277	357
na Moravě	341	254	386
ve Slezsku	233	245	512
v celém Předlitavsku	385	286	317

Což tedy zřejmě dosvědčuje, že sice průmysl na Moravě proti zemědělství jest méně četný než v Čechách a zvláště nežli ve Slezsku, že však jsou zahrnuty v tom poměrně menším celku závody veliké, mohutnějšího

rozsahu nežli v Čechách. Vůbec však vyplývá z přirovnání průměru celorakouského, že Morava náleží v Rakousku k zemím průmyslově nejvyspělejším.

Až potud by obraz náš byl velmi příznivý. K neveselejšímu dospějeme, když se ohlédneme, jak se v zemi, obývané ze tří čtvrtin lidem národnosti české, věc má s národností vlastníků závodů středních a velikých. Neboť v rukách těchto jest soustředěna moc, která v kulturních i politických snaženích nemálo se pocituje. Na tom, jak oni jsou zastoupeni v jednotlivém národě, závisí velikou měrou moc a váha toho národa naproti všemu nepřítelstvímu i nepřátelskému tlaku. I víme všickni, že jsme v tom směru dosud opozdili. Nad jiné jasně to ukazuje skutečnost, že mezi pěti průmyslovými skupinami, jež vysílají své zástupce do úrazových pojišťoven dělnických, ani v Čechách ani na Moravě není jediného Čecha mezi zástupci zaměstnavatelů a z obchodních komor v zemích koruny české jediná má složení české — průmyslově poměrně slabší budějovická — dvě jiné, v Praze a Plzni, mají sice většiny české, ale nejvyšší poplatnické skupiny průmyslu i obchodu jsou v nich zastoupeny členy německými, v obou pak obchodních komorách moravských teprve při posledních volbách po neobyčejném a obětovném úsilí pronikli ponejprv ve skupinách nejnižších poplatníků národní zástupci čeští. Není ostatně potřebí dokladů pro věc, nám všem z každodenní zkušenosti známou.

Patříme-li na vývoj svého písemnictví a umění, vidíme-li hojnou síť českých škol od nejnižších k nejvyšším, zdává se nám, že naše obrození národní, po hrozném dvousetletém úpadku hloučkem mužů směle a oddaně započaté a vlivem jejich následovníků srdcem i duchem silných dále vedené, jest již v podstatě dovršeno. Ale stav náš hospodářský praví nám, že nikoliv. Požehnané dílo našeho obrození národního přivedlo nás ve mnohých směrech už zase ke stupni takovému, že lze nám měřiti se s jinými národy, pokládati se za rovnocenné jim. Ale toho dosud nedosáhlo obrodné dílo naše, aby odčinilo následky, které přinesl úpadek náš národní ztrátou těch tříd společenských, které v nynějších společenských zřízeních jsou nositeli nemalé části moci a nezávislosti národní. Právě v době našeho nejtěžšího úpadku národního provádělo se velké a dalekosáhlé národohospodářské přetvoření po Evropě. Za účinné podpory a přízně státu, který se jal horlivě a záměrně podporovati rozkvět všech větví výroby, zvláště průmyslové, a snažil se oživit obchod zahraničný, vyvíjeli se vedle starých čelných stavů nové mocné třídy společenské, jejichž rostoucí vliv nespočíval na privilegiích rodových, nýbrž na předáctví, jehož si zjednávaly podnikatelským vůdcovstvím jak

v oborech průmyslu, pracujícího s novými technickými prostředky, tak v oborech tržby, bankovníctví i dopravnictví. Dávající všemu hospodářskému životu rozmachy před tím netušené zároveň soustřeďovaly v rukách svých kapitál a s ním hmotnou i všelikou jinou společenskou moc, která jim dopouštěla vyrovnávat se vahou svého vlivu na veřejnou správu a na různé směry života lidu potomkům bývalých privilegovaných stavů rodových. Ano tyto posléz řečené stavy nemajíce stejné zdatnosti a schopnosti v činnostech výrobního podnikání a v obchodních závodech, jako ony nově se tvořící vrstvy velkovýrobní a obchodnické, z části po stránce hmotné přímo upadaly, z části aspoň nedovedly s těmito zachovat stejný krok. Celý tento vývoj společenský, událost nedostižné společensko-historické důležitosti, u nás se udál proti nám. Starých stavů, rodových přechovatelů společenské moci, jsme v době úpadku svého pozbyli, nové vznikaly dlouho výlučně v řadách národních našich protivníků, a když i porůznu z řad našeho lidu energičtí jednotlivci vlastní silou a přízní okolností k povýšenějším postavením se povznesli, neodolatelný proud společenských styků a vlivů je odnárodňoval. V době tohoto velikého přetvořovacího kvasu buditelé čeští prováděli první kroky národního obrození. Pomocí knihy oživovali a zvelebovali zanedbaný a opovrhovaný jazyk a obrazy staré slávy i nadějemi v číselnou mohutnost Slovanstva vnášeli ducha vzkříšení do chýší venkovských a do příbytků malého živnostníka městského. Vnášejíce ducha toho do škol národních a znenáhla i do poněmčelých středních, kladli základy k obnovení národního rázu v těch vrstvách společenských, ke kterým se hlavně obraceli zdatnější neb šťastnější synové chudších tříd národu zachovaných, když se chtěli vyšínouti do postavení poměrně příznivějších. V povoláních učebnějších, v povoláních kněží, učitelů, lékařů, advokátů, úředníků všeho druhu vidíme nové nasazování tříd středních, jejichž vývoji novověké poměry byly příznivé. Na vydatnější nasazování nových českých živlů v zámožnějších vrstvách středních stavů výrobních i konečně ve vrstvách velikého podnikatelstva dochází teprve znenáhla v posledních desetiletích, když nás v tom směru německý živel dávno valně předběhl.

Pravíme, že národ se společensky obnovuje, to jest postupně dospívá k takové skladbě svých různých vrstev, která by se srovnávala s panujícím společenským složením nejvyvinutějších národů. Bylo by to úsilí beznadějně, kdyby se bralo doslova, co se běžně učívá o přemoci kapitálu, že totiž značný majetek kapitálový nemožným činí vzestup k lepším postavením lidem sice zdatným a příčinnivým, ale méně majetným. Na štěstí není tomu tak doslova.

U národů, ve kterých kapitalistické směry výroby a obchodu dospěly k nejvyšším stupňům dosud známým, přece se ustavičně může sledovati zjev, že jednotlivci ozbrojení podnikavostí, velkým věděním odborným, čilostí a vytrvalostí, vůbec silnými dary ducha a povahy, z počátků malých stupňů po stupni se vyšínají k velkopodnikatelské samostatnosti. Kapitalistický ráz neznamena slepou nadvládu hmoty, vůdčím přece zůstává duch, když se bystře dovede zmocniti nových pokroků technických, vystihnouti potřeby, vniknouti v záhady trhu, sledovati hru nabídky a poptávky a kořistiti ze všeho toho poznání. Zmalátňující a hloupá jest víra, že se tyto vlastnosti dědí. Nabývají se různými vychovacími vlivy, jež tam, kde se člověk už narozením dostává do kruhu podobných lidí, bývají arci zcela bezděčné. Kde tomu není, musí býti péče o ně záměrnou, ať už jde o vychování skrze jiné neb o vlastní vědomé sebevychování. Ani jedno slovo z bohatého pokladu řeči kteréhokoliv národa by dítě nejvzdělanějších rodičů v nejpokročilejším národě samo ze sebe nevytvořilo, kdybychom je hned od narození naprosto osamotili — ani jeden z oněch mravních citů, jimiž se lišíme od zvířete, by v nás nevznikl, kdyby nám nebyl vštípen pomocí řeči a jiných smyslových dojmův. Proč by měly zrovna podnikatelské schopnosti a vůbec dokonalejší hospodářské způsobilosti býti čímsi vrozeným? Ostatně dostačí se ohlédnouti mezi lidmi českými, kteří v posledních desetiletích dospěli k vynikajícím postavením podnikatelským ve výrobě jakékoliv, abychom už poznali, jak málo jest mezi nimi takových, kteří by byli své závody prostě zdědili, ať už od otců národně uvědomělých nebo německých. Samovolným počestěním velkopodnikatelů německých vůbec nejméně nám přirostlo předáckých osob podnikatelských. A to je úkaz nanejvýš potěšitelný a nadějný. Svědčí, že mezery, kterou mezi naším a německým rozvojem hospodářským vytvořily neblahé běhy časové, s úspěchem stále rostoucím dostihnouti lze. V naší době sice mocné hnutí dělnické, podporované zákonodárstvím i veřejným míněním, zmirňuje pouto závislosti dělníka na zaměstnavateli a zlepšujíc po stránce hmotného zabezpečení postavení onoho, způsobuje jisté pošiny v rozdělení důchodů ve prospěch dělnictva a tím i jisté nenáhlé vyrovnání nejostřejších protiv majetkových. Ale dokud potrvají základy nynějšího společenského zřízení — a podobá se, že přese všecko úsilí organizovaných stran socialistických ještě na dobu více než dozírnu potrvají — nemůže se národ náš zříkati tužeb po stejných pramenech a prostředcích moci, jakými vládnou národové jiní a zejména ti, kteří těchto prostředků moci proti němu, i proti jeho kulturním důležitostem dovedou obratně a vydatně využívat.

Jistá kapitálová síla v našem lidu jest. I na Moravě. Měřiti ji podle stavu vkladů u bank a spořitelen, ovšem zrovna na Moravě jest nesnadno. Samostatných bank českých Morava nevytvořila. Když novější dobou i na Moravě život hospodářský, zvláště v městech, vyžadoval forem bankovního úvěru, mohly prostě naskočiti pobočky českých bank pražských. Na kolik jde o drobnější ústavy úvěrní, zejména spořitelny a záložny, tu trvá na Moravě podobný stav jako v Čechách, jenže na Moravě ještě nápadněji. Spořitelny ve správě německé vládnou většími kapitály než ty, které jsou ve správě české. Obraz kapitálové síly obou národností či lépe těch vrstev, jež se s úsporami svými uchylují do spořitelen, výkazy spravovaného jmění obou těch skupin spořitelen proto nepodávají, že na Moravě nemalá část spořitelen starších jest v městech, jež tvoří o sobě neb s okolím nejbližším německé národnostní ostrovy, a do spořitelen těch měst vkladatelé čeští ode dávna se uchylovali a dosud uchylují. Příklad-li tedy z 365,000.000 korun aktiv všech 69 spořitelen moravských koncem r. 1903 na 32 venkovských spořitelen českých jen 80,000.000 korun, jest to z části vysvětlitelno řečenou skutečností a kratší dobou trvání spořitelen českých. Ovšem jen z části, neboť příznivější poměrně hospodářský a majetkový stav německé menšiny jest nepopíratelnou a nepopíranou skutečností. Na tom také nic nemění další skutečnost, že občanské záložny na Moravě, podobně jako v Čechách představují větší kapitálovou sílu než německé, počtem menší, takže na 279 milionech aktiv všech obč. záložen moravských účastnily se české roku 1903 sumou 213 milionů, na 244 milionech vkladů 187 milionů a na 12,800.000 K rezervních fondů více než 10 milionů. Trpčí než poměrná německá převaha, která se i tu postupně odčiňuje, jest faktum, že podle neklamného svědectví četných případů nestojí správa záloženství českého průměrem na těch nezbytných základech správnosti, obezřelosti, ano porůznu i poctivosti, která je při správě svěřeného jmění dvojnásobně hospodářskou i mravní povinností, na to pak v národě, ve kterém s každým grošem kapitálovým jest účtovati jakožto s vážným činitelem národní síly a platnosti. Svěřovati správu takových ústavů rukám neschopným, dopouštěti se nepoctivosti při ní anebo i jen nedostatkem péče dozírací usnadňovati nepoctivost, není menším proviněním na národě nežli kterékoliv jiné z těch, jež bývají veřejnou potupou stíhána, ano je horším než mnohé z těchto.

Tak řečená spořitelni a záložní společenstva soustavy Raiffeisenovy jsou původu poměrně nového, tak že jakožto činitel kapitálové síly valně na váhu padati dosud nemohou. Jejich význam spočívá ve skutečnostech jiných. V tom především, aby na podkladě důvěrnější vzájemnosti užších

sousedství usnadňovaly úspory a osobní úvěr způsobem, který lid hospodářsky vychovává a potřebné v tom směru ctivosti tuží.

Nevalný jest dosud na Moravě počet větších průmyslových závodů českých, náležejících jednotlivcům, ač právě nejeden z nich, ba skorem všechny, jsou svým založením a vzrostem doklady, že ani českému člověku nejsou nedostížny vysoké stupně podnikatelské čilosti, obchodnického ducha, příčinnivosti, rozhledu a potřebného odborného vědění. Čím více takových bude, tím více sami mezi sebou budeme míti půdy pro ono bezprostředné a třeba bezděčné pěstování smyslu pro samostatné hospodářské úkoly, které dorostu průmyslových a obchodních vrstev i krajů jest na snadě měrou mnohem hojnější. Ale pouhý spolek na takové bezděčné a takřka nepozorovaně uchvacující vlivy nám nesmí stačiti. Pozorujeme to právě pohřichu nezřídka v Čechách, kterak synové mužů, kteří se vlastní silou z počátků skrovných vypracovali k podnikatelským postavením poměrně vynikajícím, nemívají ani snahy ani síly jíti po stopách otců, těžiti hřivnou nabytou a množiti ji. Snad nejčastěji proto, že otcové sami dost nedbají, aby v čas a důsledně pěstovali v synech vlastnosti k tomu potřebné.

Ostatně závody jednotlivců nejsou jedinou formou podnikatelského uplatnění sil národních. Majetkově slabším poskytuje podnikatelské společování nejsnadnější cestu, aby si získali výhod podnikání ve velkém. Cesta ta nastoupena byla na Moravě zejména v oboru tak řečeného průmyslu zemědělského zakládáním spolkových cukrovarů, sladoven a pivovarů. O správě takových podniků lze říci, co bylo řečeno o správě záložen. Zpravidla však vyžaduje ona ještě vyspělejší schopnosti, nejenom co do odborné znalosti té které výroby, ale též po stránce obchodního vedení a podnikatelské obratnosti. V nedostatečnosti kapitálové výpravy a ve slabé schopnosti obchodnické bývá hlavní příčina, nežli nezdaru, aspoň neuspokojivého výsledku takových podniků. A přece už při založení nějakého průmyslového závodu, volbě místa, opatření kapitálu, nesmí rozhodovati žádný záhud fantasie, žádné důvěřování v ten či onen příklad, nýbrž přesný a chladný úsudek obchodnický zvláště o nákladech výrobních a rozsahu možného odbytu i prostředcích k zabezpečení jeho nutných. Proto stává se nezřídka, že schopný obchodník s lepším úspěchem založí a vede průmyslový závod, aniž měl zevrubné studie a dlouhé zkušenosti v příslušném oboru technickém, nežli výlučně technický odborník, jemuž schází způsobnost obchodnická. Kde tedy hledati nejvhodnější cesty praktického vychování národohospodářského, netřeba napovídati.

Stupeň obchodnické zdatnosti ve spojení s využitkováním všech pokroků technických rozhodne konečně také o míře národohospodářského úspěchu a posílení lidu českého, pokud jde o menší společenské podniky maloroľnické, jež v podobě družstev mlékařských, dobytkařských a j. nynější doby i mezi českým roľnictvem na Moravě se rozšířily. Zde jde o věc velkého dosahu. I moravského roľníka a také v krajích s půdou výbornou kruší krize, jež stlačuje ceny obilí; celá řada jiných svízelných, jež souvisí s dopravou, přísnou zvěrolékařskou praxí pohraničnou, s kolísáním cen cukru a jejich vlivem na ceny řepní, kruší jej i tehdy, když je dobrým, pilným, bdělým a šetrným hospodářem, a urychluje jeho pád, nemá-li těch vlastností. Roľnické organizace družstevní mají plodinu polní přiváděti přímo do poslední ruky ve velkém nakupující a tím mají zachrániti roľníka od závislosti na obchodnických prostředkovatelích, kteří z jeho tísní a jeho podnikatelské neobratnosti kořistí; mají mu zjednati možnost, aby využil pro sebe všech výhod stanovení cen. Nejde tedy pouze o to, obchodníka kořistivého se zbaviti, ale zároveň obchodníkem býti, dovésti na trhu totéž co on. Proto nemůže býti úspěch družstevní náhlý. Ale organizace družstevní má konec konců sloužiti k tomu, aby se zachovala půda, na níž lid náš sídlí, v rukách dělných, schopných ji uhájiti a na ní udržovati zdravý, statný rod. Proto má tak veliký dosah v dnešních poměrech. Nemá-li však selhati, musí v ní míti slovo jen nejschopnější, nejčilejší a nejpoctivější živly roľnické, daleké vši plané frázovitosti a odhodlané k pevnému a důslednému vylučování všech s věcí nesouvisících hesel a všeho mimohospodářského stranictví z tohoto ryze podnikatelského družstevnictví. Projde asi v příznivém případě doba celého jednoho pokolení, než se v těchto organizacích vyškolí pevný kmen obchodnický schopných roľnických odborníků a dojde se k tomu cíli tím rychleji, čím méně se tento vyškolovací úkol zůstává náhodě, čím více a jasnějšího vědomí bude o všem, čeho tu vlastně jest třeba, a čím více se podle toho bude jednati a pomáhati. Nejsme první mezi zemědělskými národy evropskými, mnohým se dosud nevyrovnáme; ale lid náš jest najisto pokročilejší v odborném vědění a konání roľnickém nežli v podnikatelské čili obchodnické stránce živnosti roľnické, ač právě tato stránka pořád a pořád o zdaru roľníka rozhoduje. Ale předčí nás také nejeden národ jiný jistými ctnostmi, vlastnostmi mravními, které k hospodářským úspěchům jsou nezbytny. Tu pak se nám naskýtá problém širší pozornosti hodný — neboť nedostatky řečených vlastností neobmezují se v našem národě na roľníka, jsou obecným nedostatkem národním, kterýž nesouvisí s nějakou zděděnou vlohou, nýbrž prostě s dosavadním chodem našeho vývoje, s povahou prostředí,

ve kterých mnoho pokolení našeho lidu vyrůstalo, a se směry vychování, jež tím byly podmíněny. Tedy věc, kterou lze změnití záměrnou pospolitou péčí národní. V tom směru musí pomáhati i škola. Kéž by toho nezapomínala pro jiná, toliko zdánlivě závažnější, v pravdě jen přechodná a pře-
ludná hesla!

A tak, shrneme-li vše, co pověděno, znamenáme, že se opravdu řeší na Moravě otázka česká. Nikoliv v tom smysle, že by v Čechách už vše se bylo stalo nebo zabezpečilo pro její rozřešení, ale v tom, že se na Moravě záměrnou, všestrannou péčí — vylučující všecka děličí hesla, jež jsou luxusními pro malý národ o životní nutnosti bojující — musí doháněti, oč český lid v Čechách v šťastnějších okolnostech ji předhonil a to nejen v organisaci kulturní, nýbrž též po stránce hospodářské. Je n á m t ř e b a n á r o d n í h o v l a s t e n e c t v í h o s p o d á ř s k é h o. Málo lidí si dosud úplně uvědomuje jeho velikou důležitost — a přece na něm záleží především, bude-li míti doháněcí naše dílo úspěchy rychlejší či jenom pomalé.
